

D.M.A.S.I.

I

660

MIC
ÎNDREPTAR
TURISTIC

EDITURA
STADION

DEVA

D.M.A.S.I

**DIRECȚIA MONUMENTELOR,
ANSAMBLURILOR
ȘI SITURILOR ISTORICE
BIBLIOTECA**

Cota cărții:

Inventar: ..2457...

**MIC
| ÎNDREPTAR
| TURISTIC**

I 660

inv. 2457

N. RĂDULESCU

DEVA

D. M. I.
BIBLIOTECA
Inv. 2457.
Cota _____

EDITURA STADION
București, 1971

D. M. A. S. I.

BIBLIOTECA

Nr. 1 v.

2457

**Fotografiile executate de Studioul de artă fotografică
al Combinatului Poligrafic „Casa Scînteii“**

TREI LEGENDE ȘI O CETATE

Au fost odată trei zine, fete de uriaș... .

Memoria colectivă a poporului a păstrat — printre alte încercări de explicație pentru originea, îndepărtată și nebuloasă, a straniilor ziduri de piatră ce domină azi, de pe o înălțime, orașul Deva * — o legendă al cărui început este, de obicei, fraza de mai sus.

E vechea formulă de debut a basmelor românești. Dar povestea cetății, acest paznic auster al orașului, nu este cituși de puțin fantastică. De ori unde ar fi privit — și poate fi privit nu numai de pe orice stradă, din orice casă a Devei, ci și de la distanțe de kilometri, din afara așezării — străvechiul edificiu apare ca un reper sigur, și este un semn distinctiv al orașului, o emblemă și un simbol al lui. E o realitate vie ce aduce din îndepărtatele secole pe care le-a străbătut (nu fără a lua parte la dramatice frământări sociale, politice, militare) o mărturie de netăgăduit despre zbuciumul neconținut pe care istoria l-a hărăzit oamenilor ce și-au desfășurat neîntrerupt existența pe aceste meleaguri.

Izvorite din imaginația populară, legendele cetății urmează în genere un fir epic care le plasează într-un context de rudenie cu alte opere folclorice ce-și propun să explice geneza unor monumente — de exemplu cu mitul meșterului Manole, cel ce a înălțat sub soare, în valea pitorească a Argeșului, neîntrecuta mănăstire a lui Neagoe Basarab.

O legendă arată, astfel, că zinele, fete de uriaș, ar fi clădit în ținutul Hunedoarei trei edificii mărețe, trei palate-cetăți legate, zice-se,

* Etimologia cuvintului: Deva — fecioară, în limba slavă, veche, vorbită în sudul Dunării.

în vremuri îndepărtate, printr-un fermecat pod de aur. O dată s-a întâmplat ca între ele să-și facă loc șarpele veninos al discordiei. Atunci, din cetatea Uroiu una din zîne ar fi aruncat cu minie spre sora ei care sălășluia la poalele muntelui Retezat, în cetatea Colț, mistria cu care-și clădise fortăreața. Tăișul fabulosului instrument, lovind creasta muntelui, l-a retezat, făcîndu-l să arate așa cum este azi, ceea ce i-a hotărît și numele pe care-l poartă. Cea de a treia soră privise îngrozită această înspăimîntătoare luptă fratricidă, din palatul clădit de ea, pe dealul din apropierea Devei de azi.

O altă legendă leagă originea monumentului de existența unor pitici geniali care, deși își aveau ținutul de baștină în alte părți ale lumii, își duraseră aici o cetate pe care o vizitau din cînd în cînd. Un balaur cu șapte capete le-a ocupat-o într-o zi. Spre a-l izgoni, viteazul Iovan Iorgovan, legendarul erou popular, le-a dat piticilor un ajutor neprețuit, urmărind fiara pînă în peșterile din defileul Dunării (Porțile de Fier) și răpunînd-o, într-o luptă grea.

În sfîrșit, legenda Meșterului Manole, în varianta ei legată de construcția cetății Deva, povestește cum vestitul arhitect și cei 12 tovarăși ai săi, pentru a înlătura o tristă împrejurare ce făcea ca tot ce zideau ziua să se surpe noaptea și tot ce zideau noaptea să se surpe în zori, au hotărît să ardă trupul celei dintii soții ce va veni la ei, cu merinde, și să-i amestece cenușa în tencuială. Soarta a făcut ca soția lui Manole să cadă victima acestui suprem-sacrificiu, simbol al dăruirii totale în creație, al identificării creatorului cu opera sa.

- Ceea ce deosebește această variantă a legendei de cea cunoscută în ținutul Argeșului (care se referă la mănăstirea Curtea de Argeș), este, între altele, modalitatea aleasă de meșteri pentru a pune în practică ideea sacrificării femeii iubite. Acolo, pe valea Argeșului, soția lui Manole era zidită de vie între straturile de cărămizi. Dincoace, în ținutul Hunedoarei, trupul ei este transformat în cenușă. Să fie oare o îndepărtată urmă, pătrunsă în legendă, a practicilor rituale folosite de daci, ale căror cimitire de incinerare, descoperite de arheologi, pot fi numărate cu zecile pe teritoriul României de azi ?

În orice caz, începuturile reale ale așezărilor omenești de pe aceste meleaguri se plasează în timp cu mult înainte de ridicarea cetății ce-și etalează azi ruinele deasupra dealului din apropierea Devei. Urmele materiale puse în valoare pînă acum dovedesc, fără putință de îndoială, o viață socială intensă ce a evoluat neîntrerupt de-a lungul mileniilor, din îndepărtata eră a pietrei cioplite pînă în secolul nostru.

TABLOU GEOGRAFIC

Deva, privită din avion, e un vast mozaic policrom învăluit într-o tapiserie catifelată, ale cărei savante jocuri de nuanțe coloristice par să fi rezultat din fantezia unui decorator de geniu.

Spinări unduioase de dealuri, urcînd gradat către culmile îndepărtate ale munților, văi largi ce șerpuiesc o dată cu riurile spre cele patru zări, cîmpii mănoase care răsfrîng vara, în lumina abundentă a soarelui, belșugul vegetal a mii de hectare de pămînt fertil; apoi satele și orașele învecinate, care par adevărate bijuterii în jad și rubin, în topaz și smarald, ivindu-se unul cite unul dintre dealuri, la intersecțiile drumurilor de fier și de asphalt, toate acestea compun o minunată priveliște pe care cine a văzut-o măcar odată, nu o mai poate uita.

Iată *Mureșul*, la stînga căruia este situat orașul, aducînd din zarea în care se pierd dealurile podișului transilvănean un șuvoi viguros de argint lichid. Din stînga îi vin în întîmpinare prelungirile ultimelor ramuri nordice ale *masivului Poiana Ruscăi*. Din dreapta, *Munții Metalici*, cu crestele roase de vînturi și ploi, par să-i ațină calea cu vrăjmășie. Dar riul se strecoară abil urmînd meandrele acestei uriașe văi și șerpuiește sprinten pe sub culmile Zarandului, ajungînd, victorios, mai departe, în largă Cîmpie a Tisei. De undeva, din masivul Poiana Ruscăi, *Cerna* poartă spre Mureș fire roșii de fier, zmulse din stîncile pe care le spală de milenii; *Streiu*l adună și el apele cu care ploile și zăpezile cad din belșug în Munții Sebeșului, ca să le dăruiască, la rîndu-i, tot Mureșului. Confluența acestor artere hidrografice e punctul de pe hartă unde trebuie căutat orașul. Coordonatele geografice ale Devei sînt: 22°51' longitudine estică, 45°55' latitudine nordică.

Deva, orașul de reședință al județului Hunedoara, numără 45 836 locuitori (1966).

Călătorul care pornește cu trenul din București, spre Deva, poate alege, după dorință, fie traseul București, Craiova, Filiași, Petroșani, Simeria, Deva, ce străbate valea pitorească a Jiului, cel mai mare bazin carbonifer al țării, fie linia București, Ploiești, Brașov, Vințu de Jos, Simeria, Deva (care în porțiunea Brașov — Vințu de Jos are două ramificații: una trecind prin Sibiu, cealaltă prin Blaj și Alba Iulia). De la Satu Mare, Oradea, Arad, ca și de la Timișoara, posibilitatea unei călătorii la Deva este facilitată, de asemenea, de către numeroase trenuri. Cit privește șoselele ce străbat localitatea, cea mai importantă dintre ele este *drumul național nr. 7* ce unește Brașovul cu Aradul, avind legătură cu toate arterele rutiere principale care duc la București, Tg. Mureș, Cluj, Craiova, Timișoara. O excursie la Deva, cu automobilul, oferă multe posibilități de a face popasuri recreative și interesante totodată, căci șoselele ce se întilnesc aici străbat ținuturi în care natura a risipit cu dărnicie frumuseți de neprețuit, iar omul a ridicat, încă din cele mai îndepărtate timpuri, nenumărate monumente ale iscusinței și hărniciei sale.

Orașul se situează la o altitudine de 187 metri deasupra nivelului mării. Dealurile ce se ridică în apropiere sînt de origine vulcanică și au înălțimi cuprinse între 150 și 180 metri. Ca de altfel în întregul ținut, *clima* este aici relativ blîndă. Media temperaturii anuale este 9°C. În lunile de vară temperatura atinge valori urcînd pînă la 39,7°C (temperatura maximă înregistrată în 1952), dar media în aceste luni oscilează relativ constant în jurul a 20°C. Iarna termometrul coboară pînă sub — 28°C. (minima înregistrată în ianuarie 1947 : — 28,6°C); media temperaturilor din lunile de iarnă este cu puțin mai scăzută de — 15°C. Anual la Deva cad în medie 683 mm precipitații. Vînturile, în general slabe datorită poziției orașului între dealuri și lanțurile de munți, au ca direcție predominantă, vara E — SE, iar iarna V — NV.

Fiind situate în apropierea unor zone intens împădurite, orașul și împrejurimile lui se bucură de condiții foarte bune din punctul de vedere al dezvoltării florei și faunei.

PE SCURT DESPRE ISTORICUL DEVEI

Pe « Dealul Cetății », omul a găsit condiții foarte bune de viață, încă din îndepărtatele vremuri ale preistoriei. Conul de origine vulcanică — după cum o atestă configurația lui

petrografică — dominat azi de la înălțimea de 371 m, față de nivelul mării (180 m față de nivelul orașului), de către ruinele cetății, a oferit în primul rînd o poziție favorabilă pentru apărare. Încă din îndepărtatul neolitic s-au descoperit aici așezări.

La Tăuălaș, lângă Deva, arheologii au pus în evidență o așezare aparținînd culturii neolitice Turdaș-Vincia. De asemenea, apar și urme ale culturii Tisa. Ca și pe alte dealuri din cuprinsul meleagurilor hunedorene, aci și-au înjghebat așezări și unele din triburile de păstori și războinici care au creat așa-numita cultură *Cofofeni* (după numele unei localități din județul Dolj unde s-au descoperit bogate vestigii materiale ale acestei culturi, care își atestă astăzi prezența în Oltenia și o bună parte a Transilvaniei), triburi care acum aproximativ 4.000 de ani șlefuiau uneltele de piatră, produceau olărie incizată și utilizau rîșnița de mînă în prelucrarea cerealelor. Așadar, încă din neoliticul timpuriu (5.500—3.500 î.e.n.), în acest loc s-au statornicit populații în ale căror culturi distingem elemente proprii, specifice. Spre sfîrșitul mileniului al II-lea î.e.n., cînd epoca bronzului a adus în civilizația autohtonă elemente noi, pe « Dealul Cetății » s-au ridicat alte așezări. Cultura Wietenberg prezintă la mijlocul epocii bronzului (denumirea provine de la numele unui deal de lângă Sighișoara, unde s-a descoperit o așezare aparținînd acestei culturi), prezintă aici numeroase vestigii. Civilizația de tip Wietenberg care se întilnește numai în Podișul Transilvaniei, se caracterizează printr-o ceramică net superioară, sub raportul execuției, față de cele aparținînd culturilor anterioare, ornamentată mai bogat, cu spirale și meandre, unelte de cupru și bronz, obiecte de podoabă din aceleași metale.

O reprezentare globală a succesiunii epocilor din trecutul îndepărtat al Devei ne este oferită de însăși arhitectonica straturilor cercetate de arheologi în subsolul « Dealului Cetății ». Colectivitățile umane și-au construit aici așezări, au viețuit secole de-a rîndul în aceleași locuri, au purtat lupte și au trecut treptat de la un stadiu de civilizație la altul. Un trib învingător prăvălea din vîrfurile dealului obiectele de cult reprezentînd idolii învinșilor. Pietrele construcțiilor vechi, ceramica veche își găseau și ele loc în cimitirul mut de la poalele dealului.

Așa s-au depus, strat după strat, urmele materiale ale celor dintii forme de viață umană de pe teritoriul Devei. Ele dovedesc o continuitate neîntreruptă de civilizație, o permanență a culturii materiale din epocile străvechi pînă azi și se poate spune că începuturile acestui oraș se pierd în negura unor timpuri de la care chiar piatra abia de mai aduce unele ecouri. O descoperire arheologică săvîrșită în urmă cu cîțiva ani, nu departe de Deva — la Tărtăria — a stîrnit, pe bună dreptate, un deosebit interes în rîndurile specialiștilor din întreaga lume. E vorba de plăcuțe ceramice (datînd probabil cam din mileniul III

i.e.n.), care prezintă o izbitoare asemănare cu plăcile ceramice produse de culturile presumeriene. Ce explicație se poate da acestui fapt atât de ciudat? Cercetările sînt în curs. Ele vor completa cu date noi tabloul începuturilor primelor forme de viață socială pe aceste meleaguri. Un lucru e sigur însă: vîrsta culturilor care au înflorit aici, în timpurile cele mai îndepărtate, e comparabilă cu a primelor culturi orientale cunoscute pînă acum.

Începînd din secolul I i.e.n. conul vulcanic din apropierea Devei a fost locuit de o populație dacică. Aceleași avantaje oferite de poziția dealului — în primul rînd condițiile bune de apărare — au făcut ca pe terasele acestuia să se dezvolte treptat, pînă la proporții importante, o așezare foarte puțin deosebită de cunoscutele centre dacice de la Coșești, Bănița, Blidaru etc. Faptul că așezarea a fost fortificată este dovedit prin aceea că în zidurile cetății feudale (construită mai tîrziu) au fost găsite fragmente dintr-un edificiu anterior. Forma lor arată că au făcut parte dintr-o întăritură clădită prin îmbinarea pietrei cu lemnul în sistemul unor creștături speciale, specifice tehnicii dace a zidurilor de cetăți. Inventarul foarte bogat legat de această epocă (secolul I i.e.n., II e.n.), aduce precizări valoroase în legătură cu modul de producție și de viață al strămoșilor noștri. Dacii erau buni meșteri în prelucrarea fierului și aurului, foloseau vase simple, de dimensiuni apreciabile, prelucrate cu mîna sau la roată și ornate sobru în valuri sau cu linii în zigzag. Își construiau locuințe din piatră și lemn, lipite cu lut. Asemănări indiscutabile între configurația așezării dace de pe dealul Devei și celelalte centre populate din Munții Orăștiei, atestate de bogatul material arheologic cunoscut azi, fac dovada unor condiții de viață și a unor elemente de cultură comune care au stat la baza unirii micilor formații tribale în puternicul stat de mai tîrziu al lui Burebista și Decebal. După cucerirea Daciei de către romani, pe dealul Devei a ființat, pe cît se pare, un post militar de observație. În această epocă, reprezentanți ai păturii conducătoare romane au construit în Valea Mureșului (și pe teritoriul orașului de azi) numeroase edificii semifortificate denumite «Vila rustica». O asemenea construcție, descoperită într-un cartier al Devei (mai precis, în cimitirul Ceangăi) denotă că și aici romanii au folosit sistemul de încălzire a camerelor numit hypocaustum (constînd dintr-o podea dublă, din dale de cărămidă, printre care treceau aburii fierbinți de la un cuptor încălzit cu lemne).

Inventarul găsit atestă și faptul că multă vreme după părăsirea Daciei de către romani, clădirea a continuat să fie locuită. Numeroase ace de păr, din os, cuțite de fier, cuie din lemnăria acoperișului, o statueta de bronz, fragmente de vase de factură romană printre care «terra sigillata» — o ceramică fină, roșie — compun acest tezaur arheologic.

În interior, și chiar în apropierea zidului împrejmuitor, s-au găsit resturi de ceramică dacică și daco-romană, a cărei vîrstă se înscrie într-o perioadă ce se sfîrșește abia în secolul al IV-lea e.n. Este perioada în care procesul de romanizare a populației dace (proces ce s-a desfășurat de-a lungul primelor secole ale mileniului trecut, după cuceririle romane în Dacia) devine din ce în ce mai pronunțat. De altfel, după cum se știe, o serie de elemente romane de cultură începuseră să pătrundă în Dacia înainte de cuceririle acestora. Existența unei populații daco-romane, constituind, în cadrul procesului de formare a poporului român, o primă etapă esențială, a fost demonstrată arheologic și istoric. Populațiile migratoare care s-au perindat pe teritoriul țării noastre au afectat și viața așezării de la confluența Cernei cu Mureșul. Vreme de aproape un mileniu, au trecut pe aici, ca de altfel pe întreg teritoriul țării, goții și hunii, gepizii și avarii, longobarzii, cumanii, pecenegii, slavii etc. Pe la anul 900 și-au făcut apariția, în Transilvania, venind din Cîmpia Panonică (pe care au ocupat-o miștrind dinspre est) și maghiarii. După cum o atestă descoperirile arheologice de la Ciumbrud și Teiuș, ei au găsit și în Valea Mureșului o populație română constituită, iar documentele istorice atestă că la pătrunderea maghiarilor, locuitorii Transilvaniei au opus o dîrză rezistență. Cnezatele și voievodatele care sînt primele formațiuni ale statului feudal român, s-au opus cu îndîrjire ocupării teritoriului lor de către maghiari, iar în Țara Hațegului, unde stăpînea voievodul Litovoi, această rezistență a îmbrăcat forme deosebit de acute. În anul 1242 tătarii au invadat o parte a țării și, venind din nord-est, ei au incendiat și Deva. Alte momente de grea încercare prin care a trecut orașul se leagă, în evul mediu, de stăpînirea turcească ce și-a lăsat amprenta de-a lungul multor secole ale istoriei întregii noastre țări.

La 1269 (după cum o atestă cel dintîi document cunoscut, care se referă la Deva, un act de danie al lui Ștefan, rege al Ungariei și duce al Transilvaniei, fiul lui Bela al IV-lea) dealul de lîngă Deva adăpostea o cetate de tip feudal, ale cărei urme pot fi văzute și azi.

La sfîrșitul veacului al XIV-lea, primejdia turcească pentru Țările Române și Transilvania a devenit iminentă, mai ales după bătălia de la Rovine, în care sultanul Baiazid, deși nu a obținut victoria, nu a putut fi totuși nimicit, cu toată vitejia ostașilor lui Mircea cel Bătrîn, domnul Țării Românești.

Încă de la 1394, regele Ungariei acordase depline puteri unui cneaz local numit Dobre. Obligațiile acestuia erau de a păstra neștirbită puterea de apărare a orașului și de a plăti un impozit anual. Dar obligațiile cneazului Dobre se repercutau asupra țărănimii care în același timp se opunea și ofensivei nobililor împotriva tradiționalelor obștii și a pușinelor drepturi de care acestea se bucurau. La 1417,

un act emis la Deva menționează tulburări țărănești, iar 18 ani mai târziu, în districtul Hațegului, țărani răsculați au determinat pe mulți dintre nobilii locali să fugă spre a-și apăra viața. O serie de măsuri de apărare împotriva unui eventual atac turcesc, luate de regele Sigismund de Luxemburg, vizează, între altele, și orașul Deva. La 1427, un document emis de Sigismund de Luxemburg obliga pe țărani iobagi români din împrejurimi să muncească pentru întreținerea și repararea cetății, săparea șanțurilor de apărare și curățirea hățișurilor de pe versanții dealului.

În perspectiva oferită de documentele vremii, istoria așezării civile Deva, situată la poalele dealului ce adăpostește cetatea militară cu același nume, ne apare ca o succesiune continuă de etape înfloritoare și de stagnare. Anii de acalmie, de echilibru, alternează cu momentele de cumpănă. După lungi perioade de dezvoltare, orașul suferă distrugereri, este jefuit și incendiat, locuitorii se refugiază în munți pentru a reveni mai târziu la vechile vetre. Dar orașul a rezistat tuturor încercărilor.

Începînd din secolul al XV-lea, se desfășoară, tenace, lupta pentru stăpînirea posesiunilor ținutului Hunedoarei (între regii unguri și nobilii locali), luptă ce se intensifică și se împletește strîns cu evenimentele care au urmat după înfrîngerea suferită de armatele Ungariei la Mohács, în 1526, în fața trupelor turcești. Devenit liber, tronul Ungariei a fost disputat cu înverșunare de doi pretendenți ambițioși : Ferdinand de Habsburg și Ioan Zapolya. Amîndoi au stăpînit ținutul Hunedoarei, primul pînă în 1529, celălalt îndată după înscăunarea sa, cu ajutor turcesc, pe tronul Ungariei (1529). Cîteva atacuri turcești, înregistrate la mijlocul secolului al XVI-lea, au adus pe rînd victorii și înfrîngeri, atît în tabăra cotropitorilor cît și în cea a apărătorilor orașului. În locul unde se află azi piața din centrul Devei, s-a dat la 1550 o crîncenă luptă, în care aproape toată avangarda unei armii turcești, împreună cu comandantul ei, Feru-beg, a fost trecută prin sabie. Peste un an, 60.000 de ostași, adunați sub zidurile cetății, amenințau armatele turcești ocupante. Dar ei amenințau și populația pașnică a orașului. Jafurile la care s-au dedat acești « apărători » au întrecut orice închipuire. În sfîrșit, în 1557, Soliman cel Mare, cucerind Deva, a dăruit-o mărinimos protejatei sale, regina Isabella, sub a cărei regență, în 1541, nobilii transilvăneni recunoscuseră suzeranitatea Porții. Constituirea principatului Transilvaniei a avut loc mai târziu, avînd drept consecință eliberarea de piedicile resimțite în ce privește dezvoltarea economică-social-politică în cadrul statului feudal maghiar. Comitatul Hunedoarei și Deva au făcut, de asemenea, parte din principatul Transilvaniei.

Secolul al XVI-lea a ridicat pe scena istoriei Devei și figura asprului comandant de oști, Francisc Gesthy, care a înrobitor orașul, răpindu-i cea mai mare parte din privilegiile de care se bucurase pînă atunci.

În 1600, Mihai Viteazul, cu puțini însoțitori din rîndurile ostașilor săi credincioși, pribegind spre Praga, de unde spera să obțină ajutor de la Rudolf al II-lea, în reluarea încercării sale de a uni într-un singur stat țările române, a trecut prin oraș nefiind întîmpinat însă cu ospitalitate. Peste tot, în drumul său, nobilii s-au grăbit să îndrepte tunurile asupra restrînsei oști ce-l însoțea și această tristă călătorie s-a desfășurat cu prețul multor încercări. Cînd, în 1601, adversarul lui Mihai Viteazul, Sigismund Bathory, s-a reîntors cu sprijin polon ca să ocupe tronul Transilvaniei, Deva i-a slujit drept adăpost. Gheorghe Basta, generalul austriac din ordinul căruia a fost ucis, mișelește, Mihai Viteazul, la Cîmpia Turzii, l-a alungat însă din ținut pe Bathory.

În secolele XV—XVIII, frămîntările politice au fost întrepătrunse și de conflicte religioase, reflex al acelorași realități social-istorice care au generat și luptele pentru putere pe teritoriul Transilvaniei. Orașul Deva nu a fost străin de acest aspect al desfășurării evenimentelor. Ca citadelă a nobilimii, Deva și împrejurimile au jucat roluri notabile și în marile frămîntări țărănești care de la răscoala de la Bobilna (1437) și cea din 1514 (răscoala lui Gheorghe Doja) și pînă în secolul al XVIII-lea au dat nenumărate lovituri feudalismului transilvănean. În anii 1784—1785, orașul a luat parte la marea răscoală condusă de Horea, Cloșca și Crișan. De asemenea, în secolul al XIX-lea, în revoluția de la 1848 din Transilvania, Deva a fost teatrul unor lupte cu rol hotărîtor în desfășurarea ulterioară a evenimentelor (a se vedea capitolul «Cetatea Deva»).

După revoluția burghezo-democratică de la 1848, Deva a început să capete o fizionomie specifică, expresie a noilor relații de producție ce-și făceau loc tot mai repede în întregul ținut. Aflîndu-se în vecinătatea unor localități afectate de dezvoltarea industrială care a căpătat amploare mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Deva a devenit, treptat, o așezare tipic provincială, fără un rol hotărîtor în economia ținutului. Valea Jiului, Hunedoara, Călanul, minele de aur din Apuseni, atrăgînd aici capitaliști întreprinzători, dornici de o înavuțire rapidă, Deva a servit de oraș-reședință unora dintre ei. S-au construit o serie de clădiri de utilitate publică și particulară pe care lipsa de unitate, gustul îndoielnic al stăpînilor și dorința lor de a epata prin bogăție și fast le-au făcut să se încadreze destul de strident în ansamblul arhitectonic al orașului medieval.

Dezvoltarea industrială a ținutului a înregistrat un puternic impuls în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Apar societăți capitaliste care-și propun să exploateze bogățiile naturale și o dată cu apariția

primelor întreprinderi, începe să se facă tot mai puternică prezența clasei muncitoare.

În 1866—1868 o societate anonimă numită „Societatea brașoveană de mine și cuptoare“ începe în Valea Jiului exploatarea cărbunelui. Se construiesc la Călan primele două furnale (1875) apoi și la Cugir. Începe și exploatarea fierului, la Ghelar. Jugul exploatării capitaliste, la care se adăuga asupra națională, a dat naștere, încă de pe atunci, unor puternice manifestări ale luptei de clasă ale muncitorimii, lupte care înscriu momente memorabile și în istoria Devei.

După destrămarea Imperiului austro-ungar (1918), aceste lupte s-au desfășurat cu o amploare crescândă.

În 1933 a luat ființă la Deva organizația politică de masă a țărănimii «Frontul plugarilor» care a jucat un rol important în mobilizarea țărănimii la lupta pentru apărarea drepturilor și libertăților lor și în ce privește unirea, în aceasă luptă, a țărănimii cu clasa muncitoare. Frontul plugarilor a militat alături de Partidul Comunist Român pentru unirea tuturor forțelor democratice într-un front de luptă comun, desfășurându-și activitatea mai ales pe plan local. În 1936, organizația locală a Frontului plugarilor din județul Hunedoara a încheiat un acord cu alte organizații locale ale unor formații politice democratice care obținuseră în alegerile parțiale un succes deplin. Interzis în 1939, Frontul plugarilor a continuat lupta, în ilegalitate, făcând parte din frontul patriotic antihitlerist creat în iunie 1943 și militând împotriva fascismului și a războiului în care burghezia reacționară împinsese țara noastră. Alături de Partidul Comunist, această organizație a avut un rol important, după 23 August 1944, în constituirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea. Frontul plugarilor s-a autodizolvat în anul 1953. La 14 ianuarie 1933, în Deva apare *ziarul Horia*, organ de luptă al țărănimii muncitoare din România care milita la început pentru organizarea și apoi pentru întărirea Frontului plugarilor. Ziarul a luat atitudine și împotriva fascismului, hitlerismului german și reacționarismului politic al conducerii burgheziei române. În acest ziar au fost publicate articolele «Voi țărani» și «A bătut ceasul» semnate de dr. Petru Groza.

Încă de la înființare, Frontul plugarilor a avut în fruntea sa pe doctorul Petru Groza, militant de frunte al forțelor democratice care a luat parte la mișcările politice dintre cele două războaie mondiale, eminent om politic și de stat, președintele primului guvern democratic din istoria României. Născut într-o comună de lângă Deva (Băcia) în anul 1884, a studiat la Orăștie, apoi la Budapesta, Berlin și Leipzig, luându-și doctoratul în științe juridice. Încă din timpul studenției a militat pentru egalitatea națiunilor asupra de Imperiul austro-ungar și pentru eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu România.

Între anii 1920—1927 a fost ales deputat în parlament și a ocupat, de două ori, funcția de ministru. El s-a alăturat luptei maselor populare, sprijinind marile mișcări ale petroliștilor și ceferiștilor din 1933 și întemeind organizația Frontul plugarilor. Pentru activitatea sa politică, alături de popor, a fost persecutat și întemnițat, din ordinul autorităților statului burghez român (1943). După eliberarea țării de sub jugul fascist, prin insurecția armată de la 23 August 1944, a participat la înlăptuirea programului de reforme democratice inițiate de Partidul Comunist, devenind la 6 martie 1945 președintele guvernului. În 1952 a fost ales președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale. A încetat din viață în anul 1958. Meritele sale excepționale, ca om politic și de stat și ca luptător pentru idealurile social-istorice ale poporului îl situează printre cetățenii de onoare ai României, ale cărei interese le-a slujit cu devotament de-a lungul întregii vieți.

DEVA, DE AZI, VĂZUTĂ CU OCHIUL TURISTULUI

Ca și alte așezări din țară, în Deva se desfășoară o amplă operă de sistematizare, de transformare urbanistică în conformitate cu cerințele funcționale, cu gustul și nevoia de confort a omului contemporan. *Bulevardul Dr. Petru Groza*, magistrala mărginită de ample volume de beton și sticlă și armonios integrată în planul general al Devei, cu frumosul «cap de perspectivă» pe care îl oferă dealul cetății și ruinele de deasupra lui, este axa noului plan urbanistic, pe care l-au creat arhitecții și constructorii în ultimii ani, este coloana sa vertebrală. Acțiuni edilitare susținute adaugă an de an noi blocuri de locuințe, școli, instituții de cultură și de utilitate publică. Deva apare azi ca un oraș modern, în plină înflorire.

Sub raport economic, orașul este înconjurat de puternice centre industriale între care *Hunedoara* se înscrie ca cel mai însemnat. Bogatele rezerve de minereu de fier din Munții Poiana Ruscăi au făcut ca Hunedoara, cetatea fontei și a oțelului de pe malul Cernei (situată la numai 18 kilometri de Deva) să capete o mare dezvoltare, devenind unul din cele mai importante centre industriale din țară. Bazinul carbonifer al Văii Jiului are de asemenea pondere însemnată în producția industriei extractive. Aflindu-se în vecinătatea acestor zone (la care trebuie să adăugăm zona minieră a Apusenilor) Deva s-a dezvoltat în primul rînd ca centru administrativ.

O serie de întreprinderi, din care cele mai multe au fost înființate în ultimele două decenii, ocupă azi un loc însemnat în economia orașului, printre ele situîndu-se la loc de frunte *Uzina de preparate a minereurilor de cupru*, una din cele mai moderne obiective de acest fel din România. Dotată cu utilaje construite în întregime în țară, aceasta are un înalt grad de tehnicitate, contribuind la valorificarea în condiții

moderne a rezervelor de metale neferoase existente în Munții Apuseni. Alte întreprinderi, în ramura industriei alimentare — o nouă fabrică de gheață, o fabrică de pâine și o fabrică de industrializarea cărnii, aceasta din urmă având o capacitate anuală de peste 1.300 tone preparate de carne și peste 1.000 tone conserve — precum și unitățile cooperăției meșteșugărești fac ca numele orașului să figureze pe marca unor produse apreciate favorabil în întreaga țară și peste hotare. Între alte obiective industriale de interes republican, la Deva se află în construcție o mare *termocentrală* ce va avea în final o putere instalată de 800 M.w. Ocupind o suprafață de 35 ha (la marginea orașului, în apropierea satului Mintia), șantierul acestei cetăți a energiei este unul dintre cele mai importante din întregul județ. Faptul că Deva a căpătat un tot mai pronunțat caracter de oraș industrial, n-a rămas fără urmări asupra configurației sale urbanistic-edilitare. În afară de centrul nou al orașului, a mai fost clădit în ultimii ani și noul *cartier Gojdu*, situat nu departe de gară, cartier în care au primit locuințe confortabile câteva mii de familii. În acest cartier, prevăzut cu toate dotările necesare desfășurării unei vieți moderne, lucrările de construcție se desfășoară în continuare, conferind un spor de frumusețe și inedit bătrînului oraș de pe Mureș.

Deva cunoaște în anii noștri și o activitate culturală intensă, prin instituțiile de învățămînt, cluburile, cinematografele care-și desfășoară activitatea în oraș, precum și prin instituțiile sale de cercetare științifică. La Deva se acordă o atenție deosebită cercetării legate de prevenirea îmbolnăvirilor caracteristice în anumite locuri de muncă: mine, cariere, furnale, oțelării. Alte societăți științifice cu filiale la Deva sînt: Societatea de științe matematice, Societatea de științe naturale, Societatea de științe istorice, Societatea de științe fizice și Societățile de chimie și științe filologice.

Prin impetuoasa sa dezvoltare, în anii construcției socialiste, Deva prezintă, din punct de vedere turistic, un interes deosebit : în primul rînd, datorită așezării sale în pitorescul cadru pe care-l oferă vecinătatea munților, vales largă a Mureșului, riul Cerna, « Dealul Cetății ». Mai ales acest din urmă obiectiv este foarte frecventat, și nu numai pentru interesul pe care-l trezesc ruinele străvechiului monument, ci și pentru frumusețea împrejurimilor, pentru panorama ce se deschide, de la înălțime, asupra orașului.

Pe « Dealul Cetății ». Pornind din *parcul orașului* unde *statuia lui Decebal*, opera sculptorului I. Moga, amintește că ne aflăm în inima statului de acum 2.000 de ani condus de viteazul rege dac — călătorul în drum spre cetate găsește cu ușurință calea, după marcajele foarte vizibile ce mărginesc fiecare alee. Urcușul e ușor, căci pantele sînt line

și cărările bine amenajate unesc nenumărate puncte care îmbie la popas. Dealul pe care se află cetatea, și de la care a și primit numele, este cunoscut nu numai ca un tezaur de vestigii istorice, dar și ca *monument al naturii*, căci pe pantele sale crește o bogată și variată vegetație. Specialiștii au constatat pe baza cercetărilor făcute că se găsesc pe « Dealul Cetății » 1123 specii de fanerogameși și 14 de criptogame vasculare, peste 200 specii de briofite și aproape 100 specii de ciuperci și alge. Unele din ele sînt rarități în flora județului și faptul că pot fi întilnite aici se explică prin condițiile speciale de climă și sol care le-au permis să se adapteze, de-a lungul timpului. O faună la fel de diversă — păsări și animale printre care o reptilă pe cale de dispariție în țara noastră — vipera cu corn — ridică valoarea acestei prețioase rezervații naturale. Am ajuns aproape în vârful dealului la poarta boltită unde, cu veacuri în urmă, uși masive de lemn închideau cu strășnicie accesul spre interior. Un mare arc de piatră ce se sprijină pe laturile porții și ocolește dealul în elipsă arată pe unde se întindea altădată zidul de incintă. Pătrunzînd înăuntru, vizitatorul trece printr-o a doua poartă, un fel de tunel boltit. Cetatea propriu-zisă păstrează urme în care pot fi distinse cu claritate o serie de lucrări de transformare și refacere săvîrșite de-a lungul secolelor. Turnurile, zidurile de incintă, clădirile din piatră și cărămidă au conferit edificiului o rezistență deosebită, deși pe alocuri unele părți au cedat. Se vede caracterul discontinuu al edificării cetății, succesiunea etapelor prin care ea a trecut de-a lungul timpului.

Ajuns aici, vizitatorul se lasă cu ușurință cuprins de un sentiment ciudat pe care fiecare piatră, fiecare cărămidă îl amplifică. Ca într-o carte cu paginile roase de vechime, istoria a săpat aici urme impresionante. Umbrele a sute de generații par să plutească pe deasupra ruinelor.

Cetatea Deva. Asupra motivelor care au determinat clădirea cetății medievale Deva s-au emis mai multe ipoteze. Un motiv dintre cele mai importante a fost, desigur, nevoia de a asigura apărarea împotriva invaziei tătare, în special, și a altor atacuri din afară, în general. Pe de altă parte, frământările sociale atestate de documente arată că cetatea a jucat un rol foarte însemnat și în oprimarea populației locale. Tărănimea aservită și-a manifestat în repetate rînduri nemulțumirea în formele cele mai diferite, mergînd de la nesupunerea la lucru pînă la răscoală. Pentru a ține în stăpînire satele de iobagi din împrejurimi și pentru a avea un loc sigur de refugiu și apărare, nobilimea a acordat o importanță deosebită potențialului militar al cetății. Rolul ei, ca și al altor întărituri similare din Transilvania evului mediu, mai era și acela de a asigura protecția călătorilor pe marile drumuri comerciale. În vremea lui Iancu de Hunedoara, devenit în 1444 stăpîn al cetății

și al unui număr de 56 sate învecinate, împreună cu minele de aur din apropiere, starea ei era deosebit de bună. După moartea lui Ioan, fiul nelegitim al lui Matei Corvin, cetatea a încetat de a mai fi posesiunea familiei hunedoreștilor.

Vremelnic, cetatea a avut — în mai multe rînduri — un rol de închisoare destinată nu numai претенțiilor la tron, înfrinți în lupte, ci și elementelor progresiste. Printre aceștia s-a aflat (în a doua jumătate a secolului al XVI-lea) David Ferencz, umanist și om de cultură animat de idei progresiste. În celula în care el a fost încarcerat se află astăzi o placă comemorativă. Și Moise Secuiul, conducătorul nobilimii transilvănene ostile puterii imperiale, a fost întemnițat în cetate.

Cetatea Deva s-a aflat, în repetate rînduri, în focul luptei împotriva imperiului habsburgic. Fiind un punct de rezistență al armatelor austriece, cetatea a fost asediată în timpul răscoalei lui Ștefan Bocskay și cucerită cu sprijinul populației din împrejurimi. Dezarmată și alungată, garda austriacă a lăsat în mâinile răsculaților întăriturile și întreg armamentul. În primul an al secolului al XVII-lea, Dieta a hotărît să acorde cetatea principilor Transilvaniei Gabriel și Ștefan Bethlen. Maria Szechy și Gheorghe Rákóczi I (care o cumpărase împreună cu domeniile învecinate, în schimbul sunei de 6.000 de taleri) sînt apoi stăpînitorii ei. Actul de vânzare-cumpărare conține o descriere amănunțită a fortificației, fapt de mare importanță pentru reconstituirea aspectului său din acea vreme. La 1687 trupele austriece intrau din nou în stăpînirea orașului și a întăriturilor de pe dealul ce-l domină.

În timpul răscoalei curușilor, condusă de Francisc Rákóczi al II-lea, răscoală izbucnită în 1703 și îndreptată împotriva Habsburgilor, mulți țărani iobagi din Deva și din împrejurimi au luat parte cu însuflețire la mișcare. La 1706, timp de 4 luni, răsculații sprijiniți de populația orășenească au asediat cetatea, reușind chiar s-o ocupe, temporar. Dar nobilimea, speriată de amploarea evenimentelor, a trecut de partea austriecilor și astfel cauza răscoalei a fost pierdută.

Peste 8 decenii, în 1784, ecourile unor puternice mișcări sociale se făceau din nou auzite la poalele cetății. Era marea răscoală a țăranilor conduși de Horea, Cloșca și Crișan. Inspăimîntată, nobilimea din împrejurimi s-a refugiat în cetatea Devei, conținnd pe sprijinul garnizoanei imperiale, însărcinată cu paza. La 6 și 7 noiembrie 1784, țăranii au asediat și atacat fortăreața. Sperau să dezarmeze garnizoana care, credeau ei, va face cauză comună cu răscoala. Dar cu tot sprijinul primit din partea populației, a minerilor din Apuseni și în special a celor de la Săcărîmb, atacul lor n-a izbutit. Fără o conducere militară experimentată și fără armament de asalt, răsculații au fost înfrinți

de armata imperială dotată cu artilerie și condusă de ofițeri bine instruiți. Represaliile au fost sîngeroase. La numărul iobagilor căzuți în luptă (72, între care 11 femei) s-au adăugat a doua zi după înfrîngere alte 86 de victime — prizonierii căzuți în mîinile nobililor și executați. Totuși, țărani erau încă siguri că vor învinge. La 11 noiembrie, ei trimiseră pe Giurgiu Marcul din Criscior, pe Ion și Petru Abrudean din Ruda cu un ultimatum adresat nobililor aflați între zidurile cetății :

« 1. Nobilul Comitat împreună cu toți stăpînii de moșii și cu toată seminția lor să jure pe cruce.

2. Nobili să nu mai fie, ci fiecare, dacă va putea găsi undeva o slujbă împărătească, din aceea să trăiască.

3. Nobilii stăpîni de moșii să-și părăsească o dată pentru totdeauna moșiile.

4. Și ei să plătească dare ca și poporul de rînd.

5. Pămînturile nobililor să se împartă între poporul de rînd, după porunca ce o va da împăratul.

6. Dacă nobilul Comitat și nobilii stăpîni de moșii se vor învoi la aceasta, țăraniile le fîgăduiesc pace, iar în semn de pace le cer să ridice pe cetate, la marginea orașului și prin alte locuri, pe prăjini cît mai lungi, steaguri albe.»

Așa glăsuia ultimatumul, care, în viziunea istoricilor de azi, este expresia celui mai avansat obiectiv pe care și l-au propus țăraniile răsculați sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan. El depășea sfera conflictelor dintre țărani și nobilimea adăpostită în cetatea Devei și se referea la cauza întregii iobăgimi, la năzuința claselor oprimate de a răsturna însăși orînduirea feudală. Nobilii nu au acceptat condițiile cuprinse în acest document. Făcînd apel la trupele imperiale din Orăștie, ei au izbutit să înăbușe răscoala, ucigînd cu cruzime un mare număr de țărani și dedîndu-se la acte de o rară sălbăticie.

În anul 1848, cu prilejul revoluției burghezo-democratice care a cuprins Transilvania, cetatea militară a Devei avea să-și joace ultimul ei rol istoric. Evenimentele revoluționare din acest an, amploarea victoriilor obținute de forțele insurgente, au determinat garnizoana cetății, compusă din cîteva sute de soldați austrieci comandați de un locotenent, să mineze bătrînele ziduri. După ce, la 9 februarie 1849, avusese loc bătălia de la Podul Simeriei, nu departe de Deva, în care trupele generalului Bem, inferioare numeric, au pus la grea încercare armata imperială comandată de Puchner, armatele revoluționare au trecut la asediul cetății. Peste 2 luni, garnizoana capitulă. Dar în august 1849, cînd revoluționarii învinși predau armele în mîinile învingătorilor, la Șiria, o puternică explozie se produse pe dealul cetății. Zidurile

fortăreței cedară. În locul a ceea ce pînă atunci fusese o cetate de temut, privirile călătorilor au putut să vadă, de atunci pînă în zilele noastre, doar o ruină informă. Nu multă vreme de la înfringerea trupelor revoluționare din Deva (care au depus armele, în piața orașului la cîteva zile de la distrugerea cetății), revoluția se stinse în întreaga Transilvanie.

Ceea ce a rămas din acest edificiu, cu greu ar putea oferi vizitatorului o imagine cuprinzătoare a stării sale de acum un secol. Zidul de incintă, din bolovani de piatră legați cu mortar, n-a suferit distrugerii prea mari, în schimb din cetate se mai văd azi doar cîteva fragmente de ziduri. Pot fi, totuși, vizitate cămările subterane, locurile în care s-au aflat încăperile de locuit, fundația turnului de pulbere. Seara, zidurile bătrînei cetăți sînt iluminate, cu ajutorul unor reflectoare, ceea ce conferă orașului Deva un element care-i sporește frumusețea și pitorescul.

Un popas la Magna Curia. Clădirea Magnei Curia — azi *muzeul județean* — este cunoscută și sub numele de *castelul Bethlen*. Ea se află chiar la poalele dealului cetății, în parcul orașului, acolo unde încep aleile ce urcă spre cetate. De proporții considerabile, edificiul a fost zidit în secolul al XVI-lea și transformat ulterior, în mai multe etape. Vechimea și stilul somptuos în care a fost concepută Magna Curia îi oferă o veritabilă valoare.

Pe dinafară, clădirea se remarcă prin echilibrul compozițional, prin sobrietatea și masivitatea volumelor, prin impresia de armonie pe care o degajă. Stilul inițial, vădit influențat de arhitectura Renașterii, a fost îmbogățit ulterior cu elemente baroce între care unele de o rară valoare. Clădirea a căpătat o formă apropiată de cea de azi, în timpul lui Gabriel Bethlen, principe al Transilvaniei (1613—1629). Ea ocupă exact locul unde, înainte de acestuia, a existat o construcție în care și-au avut reședința unii principii ai Transilvaniei. Pe atunci, Magna Curia făcea parte din teritoriul cetății și era despărțită de oraș printr-un zid prevăzut cu o poartă de acces, de factură monumentală, azi dispărută. Stăpînii palatului care erau și ai cetății, locuiau aici, iar cetatea folosea drept adăpost pentru garnizoană. Cînd Maria Szechy, frumoasa și bogata stăpînă a Magnei Curia și a fortăreței de pe deal a vîndut în 1640 lui Gheorghe Rákóczi I posesiunile ei de la Deva, actul de vânzare-cumpărare a fost întocmit în amănunțime, astfel încît pe baza lui putem astăzi reconstitui o bună parte a inventarului clădirii, amplasamentul și rolul încăperilor, unele aspecte din viața stăpînilor și a supușilor lor. La parter erau amplasate bucătăriile și cămările. Magazii și cămări spațioase se aflau și în subsol, unde se putea coborî de la parter pe o scară de piatră. Tot aici se afla închisoarea, ferecată în fier, cu gratii groase și încuietori complicate, unde erau încarcerăți

cei ce se făceau vinovați, într-un fel sau altul, față de stăpînii domeniului. O sală de supliciu pentru răzvrățiții condamnați la pedepse, completa această parte sumbră a clădirii. Mai ales iobagii care nu-și plăteau dările și care se revoltau, au fost puși în fiare și torturați în aceste temnițe.

Stăpînii locuiau la etaj. Camerele de la acest nivel, luxoase și somptuos mobilate, purtau amprenta unei bogății care făcuse ca Magna Curia să fie vestită. Mobilierul în stilul Renașterii — cu mese și scaune italiene, încrustate cu lemn scump, porțelanuri și metal, fotolii în piele, sobe de smalt — se încadra armonios în spațiile încăperilor decorate, mai ales de la ultimele refaceri, cu stucaturi și alte elemente. Tavanele boltite pot fi întilnite și azi în sălile mai mici. În saloanele mari plafoanele sînt drepte și bogat ornamentate. În sala de festivități exista un cămin baroc a cărui fațadă includea blazoanele familiilor Haller și Daniel (un leu și o lebădă cu gîtul străpuns de o săgeată). Deasupra blazoanelor se afla un fenix în flăcări. Această parte a căminului poate fi văzută și azi. Data la care a fost amplasată în încăpere poate fi socotită nu mult după anul 1733, cînd Ioan Haller, guvernatorul militar al Transilvaniei, a intrat în posesia clădirii. Din familia Daniel făcea parte soția sa, Sofia.

Ceea ce reține atenția în exteriorul clădirii este blazonul baroc de deasupra intrării principale. Are forma unei loji de piatră, cu balustradă tăiată în profile caracteristice, sprijinite pe o bază sub care un decor în formă de scoică, bogat ornamentat cu sculpturi și motive florale, dă întregului ansamblu o impresie de echilibru compozițional și de soliditate. Două figuri alegorice sculptate în piatră și fixate în consolă sub brîul balconului completează acest element al clădirii. Scara monumentală care duce la etaj are o balustradă de asemenea în stil baroc. E tăiată în piatră și dispusă în unghi ascuțit cu o platformă la mijloc. Terasa pe care se ajunge urcînd această scară e mărginită de o balustradă asemănătoare cu a scării și din ea se intră în clădire printr-o ușă cu arc deasupra, fără ornamente de fațadă. Celelalte uși de la etaj și parter, ca și unele din ferestre, au chenare de piatră frumos ornamentate.

Pe vremuri, Magna Curia era înconjurată de o grădină cu pomi și de o serie de pivnițe, magazii, grajduri. Aici locuiau și numeroșii servitori ai palatului, recrutați de obicei dintre iobagii de pe domeniile învecinate. Despre relațiile de tip feudal stabilite între stăpînii clădirii și supușii lor, o inscripție a orașului ne dă detalii interesante. Astfel, aflăm că orașenii din Deva erau fie oameni liberi, fie iobagi din moși strămoși pe aceste locuri (de uric), fie « incvilini » (care aveau dreptul de strămutare pe alte moșii). Dările către castel se raportau la suprafețe de pămînt în folosință. Impunerea în zile de robotă era de cel puțin 3 zile pe săptămînă. Meșteșugarii, în schimb, nu erau obligați la corvezi,

ceea ce a nemulțumit adesea pe nobili și a constituit obiectul a numeroase fricțiuni și neînțelegeri. Apărându-și cu strășnicie privilegiile breslașii Devei au izbutit de-a lungul secolelor să-și conserve libertatea, formind în societatea medievală a orașului o pătură cu o situație aparte.

E neîndoielnic faptul că bogățiile acumulate la Magna Curia sînt rodul unei îndelungate și aprige exploatare la care stăpîniile castelului și-au supus iobagii de pe moșii. Luxul de la curte a îmbrăcat în anumite epoci forme exagerate. Aici s-au ținut baluri și recepții fastuoase, cu răsunset pînă la Viena, aici au avut loc adunări ale Dietei etc.

Astăzi clădirea, transformată în muzeu, reflectă prin exponatele pe care le adăpostește momentele cele mai semnificative din istoria orașului și a altor localități din împrejurimi.

În muzeu se găsesc numeroase obiecte din prima epocă a pietrei, găsite pe teritoriul orașului, obiecte dacice și romane (între care lapidariul roman, unul dintre cele mai mari din țară), precum și numeroase documente care vorbesc despre trecutul orașului și județului Hunedoara.

Alte obiective turistice. O vizită în centrul orașului, pornind de la muzeu, oferă turiștilor prilejul să vadă, atît clădiri mai vechi, de factură monumentală, cît și numeroase construcții în stil modern. Călătorul distinge în primul rînd *Palatul administrativ*, sediul Consiliului județean, ce se ridică impunător pe partea stîngă a bulevardului Dr. Petru Groza.

De-a lungul aceleiași străzi, se mai află *Liceul Decebal*, *Teatrul de stat de estradă*, *Complexul cooperativelor meșteșugărești*. Mai departe, facem un scurt popas, în *Piața Unirii*, dominată de *monumentul doctorului Petru Groza*. Monumentul doctorului Petru Groza (1884—1958) este realizat în bronz. Operă a sculptorului Mihai Onofrei, monumentul a fost ridicat în 1959, pe un soclu de marmură roșie în centrul Devei în Piața Unirii, din care se desprinde bulevardul care-i poartă numele. Ca amintire a anilor petrecuți în Deva, dr. Petru Groza a fost declarat cetățean de onoare al orașului.

Din Piața Unirii se deschide o largă perspectivă asupra unor grupuri de clădiri ce încadrează centrul orașului: *Banca de Stat*, *Consiliul popular orășenesc*, *Trustul minier*, *Liceul pedagogic*, *Biblioteca centrală județeană*, *Școala de 8 ani « Dr. Petru Groza »*.

În noul centru se află *cinematograful « Patria »*, noua clădire a *Palatului poștelor și telefoanelor*, precum și o serie de blocuri de locuințe avînd la parter numeroase magazine.

Două obiective ale orașului Deva, care prezintă de asemenea interes turistic sînt: *turnul bisericii ortodoxe*, cu secțiune dreptunghiulară și

sobru în ce privește ornamentația exterioară — unica porțiune rămasă pînă azi dintr-o construcție ce a fost ridicată în secolul al XVIII-lea (1727) în cimitirul de la marginea orașului — și *biserica romano-catolică*, fostă biserică a mănăstirii franciscanilor, care are o vechime comparabilă cu a bisericii ortodoxe. Aceasta din urmă este realizată din cărămidă și piatră, urmînd în general planul edificiilor religioase, romano-catolice, din Transilvania, dar dimensiunile sale sînt relativ modeste. Decorația exterioară se remarcă printr-o concepție sobră și unitară, fără a face însă notă aparte față de alte edificii similare.

Atît biserica ortodoxă, din care azi se mai vede doar turnul, cît și biserica romano-catolică au figurat odinioară printre monumentele de vază ale orașului, dar în ultima sută de ani au suferit degradări importante. Întreținute în condiții bune și restaurate parțial, cele două clădiri trezesc și astăzi un interes viu în rîndurile vizitatorilor și specialiștilor.

EXCURSII ÎN ÎMPREJURIMILE ORAȘULUI

DEVA — SIMERIA (13 km)

La mai puțin de 11 km de Deva, pe șoseaua națională în direcția sud-est (D.N.7.), turistul întâlnește orașul *Simeria*. Înainte de a ajunge aici însă turistul poate face un popas plăcut în *pădurea Bejan*. Având o suprafață de aproape 100 de hectare pădurea în cuprinsul căreia se găsesc numeroși arbori seculari, în special stejari, permite locuitorilor Devei să-și petreacă adeseori timpul liber în mijlocul naturii.

Simeria a apărut cu abia un secol în urmă, ca urmare a dezvoltării traficului feroviar pe linia Arad-Teiuș, fiind un nod de cale ferată, de mare importanță. Simeria de azi este un orașel frumos și curat, cu o piață centrală mărginită de clădiri cu 2—3 etaje construite în ultimii ani. Importanța economică a localității este dată de cele câteva întreprinderi între care se remarcă *Atelierul de reparat material rulant și Întreprinderea de prelucrare a marmurei*. Produsele acestora din urmă sînt cunoscute nu numai în țară ci și peste hotare, pentru finețea prelucrării semifabricatelor de piatră și marmură ce se fac aici. Atracția turistică a orașului este dată mai ales de « *Arboretumul* », un interesant parc dendrologic, care atît prin diversitatea speciilor pe care le adăpostește, cît și prin dimensiunile sale este unic în țara noastră. Parcul ocupă o suprafață de aproape 700 de hectare, întinzîndu-se de-a lungul Mureșului, pe un platou situat la o înălțime de circa 200 metri față de nivelul mării. Această rezervație naturală a fost creată în urmă cu peste două secole de către silvicultorii localnici care au aclimatizat cîteva zeci de specii de arbori exotici într-o zonă

de luncă, unde în mod normal cresc doar ulmul, fagul, plopul alb etc. Succesul acestei acțiuni a fost facilitat de condițiile speciale de climă, pe care le oferă locul bine adăpostit și cu o umiditate constantă. Printre speciile rare ce cresc astăzi în parcul Simeriei se numără arbori și arbuști din flora Japoniei, Chinei, Americii de Nord, Australiei. În special, toamna, când coloritul frunzelor întrece în variație orice închipuire, « Arboretumul » exercită o atracție deosebită. Verdele închis al rășinoaselor alternează cu roșul coroanelor stejarilor și fagilor, cu galbenul frunzișului de mesteacăn, cu cafeniul frunzelor unor arbori exotici. Ochiuri de apă răsar din loc în loc, răsfringând în oglinzi de cleștar tablouri policrome încântătoare. Aici pot fi văzuți, printre zecile de vizitatori ai parcului, cercetători în halate albe, pentru că « Arboretumul » Simeriei este un imens laborator natural, un teren de cercetare pentru specialiștii din diverse domenii. Obiectivele activității lor sînt legate de cerințe științifice și economice. Specii de arbori exotici care au valoare ca materii prime în industria mobilei sau în alte ramuri industriale, sînt aclimatizate cu grijă și se urmărește găsirea căilor celor mai potrivite pentru extinderea culturii lor în țara noastră. Parcul dendrologic posedă o modernă seră și laboratoare utilizate cu tot ce este necesar, unde cercetătorii Stațiunii experimentale Simeria a Institutului de Cercetări Forestiere desfășoară ample lucrări. Rezultatele obținute pînă în prezent sînt foarte bune. Numărul speciilor aclimatizate pînă acum se apropie de 600.

Nu departe de Simeria se înalță *Dealul Uroi*, care mai este denumit și *Măgura*. Ca și « Dealul Cetății » din Deva, el a fost locuit din cele mai vechi timpuri și încă de pe vremea romanilor s-a extras din el piatră pentru construcții. Înălțimea la care se poate ajunge urcînd — de altfel cu destulă ușurință — pantele acestuia permite un tur de orizont surprinzător de vast, priveliștea întinzîndu-se în zilele senine pînă la culmile Retezatului și Paringului, iar de-a lungul Văii Mureșului, pînă la zeci de kilometri depărtare.

Deva — Orăștie (26 km)

În prelungirea drumului Deva — Simeria (D.N.7) ajungem la Orăștie, veche așezare românească, colonizată în secolul al XIII-lea de sași. Acesta era cel mai vestic punct al teritoriului numit « Fundus Regius », teritoriu pe care li s-au acordat sașilor o serie de privilegii de către regii Ungariei. În istoria localității au avut loc cîteva evenimente importante, între care două distrugerii aproape totale — una săvîrșită de tătari în secolul al XIII-lea, cealaltă provocată de turci (1420) cînd au fost luați din Orăștie și 20.000 de prizonieri. La 1850

orașul a devenit capitala celui de al zecelea ținut al Transilvaniei. Aici s-a născut, pare-se, Nicolae Olahus (1493—1568), eminent umanist din secolul al XVI-lea. Originar dintr-o familie din Țara Românească refugiată în Transilvania, Olahus a întreținut corespondență cu Erasmus din Rotterdam și a îndeplinit funcții diplomatice în Țările de Jos. Orașul are un bogat trecut cultural care reprezintă motiv de mândrie pentru locuitorii săi. « Pallia de la Orăștie » — una din primele tipărituri românești, a fost scoasă de sub teasc aici la 1582. Muzeul orașului (str. Aurel Vlaicu, nr. 1) cuprinde o serie de exponate care ilustrează grăitor trecutul Orăștiei și al localităților învecinate. În afară de piese arheologice și de documente istorice, inventarul muzeului conține și o serie de obiecte care vorbesc despre ocupațiile locuitorilor Orăștiei : unelte casnice, obiecte de artă populară, veșminte de epocă. Unele din acestea prezintă un real interes pentru etnografia și cercetătorii artei populare.

Geoagiu-Băi (39 km)

Situată pe dreapta Mureșului, la confluența acestuia cu pârul Geoagiului, la mică distanță de șosea (D.N.7) se află localitatea *Geoagiu*, care se întinde de-a lungul pârului pe o distanță de mai mulți kilometri și este cunoscută ca centru pomicol și de creșterea vitelor. În apropiere se află ruinele *cetății romane Germisara*. Dar, interesul turistic al localității este dat de prezența băilor din apropiere, Geoagiu-Băi (352 m alt.).

Aici se mai văd și astăzi urmele unor instalații de captare a izvoarelor construite încă de pe vremea romanilor. Înconjurată de păduri și avînd o temperatură lipsită de variații prea mari, stațiunea dispune de izvoare calcaroase și feruginoase, cu pronunțate proprietăți radioactive. Stabilimentul băilor este amenajat în mijlocul unui parc și constă din două bazine-ștrand și din alte bazine închise și clădiri în care se pot face băi de cadă. Afecțiunile în al căror tratament este indicată cura de băi la Geoagiu sînt cele ale căilor biliare și ficatului, reumatismul, paralizările și altele.

Deva — Hunedoara (18 km)

Vechi centru al industriei siderurgice, orașul Hunedoara situat pe apa Cernei este un punct turistic important pe harta județului. Poposind aici, călătorul remarcă cu ușurință nota specifică de oraș muncitoresc, imprimată așezării de dezvoltarea, mai ales în ultimii ani, a marelui combinat siderurgic din apropiere. La ceea ce a fost orașul Hunedoara pînă înainte de ultimul război mondial, constructorii

au clădit cartiere noi în care domină stilul impetuos al arhitecturii contemporane, blocuri însumând mii de apartamente. Văzut de pe înălțimea învecinată — *Dealul Chizidului* — orașul dezvăluie o panoramă unică. Geometria cartierelor noi — replică de policromii pastel la imaginea orașului vechi — încadrează într-un chenar complexul de uzine ce se înșiră pe malul Cernei, de-a lungul a mai mulți kilometri.

Viața așezării este subordonată pulsațiilor uriașului complex industrial, ale cărui instalații produc o bună parte din oțelul și fonta necesare economiei noastre naționale. La ora ieșirii din schimb, străzile Hunedoarei sînt inundate de o mare de oameni. Mii de muncitori, tehnicieni și ingineri lucrează în această importantă cetate a siderurgiei românești. Fostele Uzine metalurgice ale statului de pînă la război, despre care vîrstnicii își mai aduc aminte încă, au devenit în anii noștri un combinat modern cu numeroase fabrici și secții noi. Aici s-au construit în ultimii 20 de ani două furnale mari, o oțelărie modernă, o fabrică de aglomerare a minereului, o uzină cocso-chimică, două laminoare etc.

Din punct de vedere turistic, atracția orașului este dată în primul rînd de *castelul Hunedoreștilor*, monument istoric renumit în întreaga țară și peste hotare. Este o construcție impunătoare, tipic medievală, cu turnuri înalte, ziduri masive de piatră, decorații de fațadă bogate și variate. Pe locul actualului castel a existat în îndepărtate vremuri o cetate (construită se pare pe ruinele unei întărituri romane). Familia Hunedoreștilor a făcut modificări importante vechii construcții, aducînd-o la o formă apropiată de cea pe care o are astăzi. Cel dintîi document referitor la membrii acestei familii datează de la 1409 și îl amintește pe Voicu, căruia regele Sigismund al Ungariei i-a donat cetatea în semn de răsplată pentru serviciile făcute. Fiul lui Voicu, Iancu de Hunedoara, apoi văduva acestuia, Elisabeta Szilaghi, au reparat clădirea, transformînd-o într-un castel. Mai tîrziu, Matei Corvin, fiul lui Iancu a devenit stăpîn al castelului. Ulterior și alte familii au intrat în posesia domeniilor hunedorene și a cetății de pe malul Cernei. Gabriel Bethlen se numără printre ultimii stăpînitoresi din inițiativa căruia s-au săvîrșit transformări mai mari la castel. Din veacul al XVIII-lea, clădirea a devenit proprietatea statului, fiind transformată în muzeu. De atunci s-au efectuat lucrări de conservare și restaurare de mai multe ori.

Fiind clădit în mai multe etape, castelul hunedoreștilor este o construcție neunitară, fiecare etapă a construcției sale reflectîndu-se clar în configurația actuală. Și astăzi, accesul în interior se face pe un pod de lemn aflat peste o prăpastie în fundul căreia curge pîriul Zlaști. Trecînd pe lingă camera de gardă și pătrunzînd în curte, vizitatorul poate intra imediat în *monumentala sală gotică a cavalerilor*, construită

Nu departe de Mintia se află ruinele *așezării civile și castrului roman Micia*, străveche fortăreață situată pe drumul roman al aurului. Așezarea și castrul au dispărut aproape cu totul, singurele urme ce se mai pot vedea azi fiind câteva ruine izolate. Ele prezintă însă un deosebit interes arheologic și dat fiind pitorescul ținutului, sînt și puncte de atracție pentru turiști.

Deva — Brad (37 km)

La ieșirea din Deva, spre Mintia (strada Horea, în prelungire cu drumul național Deva — Arad) în vecinătatea satului *Bejan* (10 km) se desprind două drumuri care mergînd unul pe valea Vălișoarei, respectiv valea Luncoiului, și altul pe valea pîriului Căianul, ajung amîndouă în orașul Brad.

Urmînd drumul de pe valea Luncoiului (D.N.7), pe care-l recomandăm ca avînd un interes turistic mai mare, se ajunge la *Crăciunești*, unde un popas este bine venit. În apropierea comunei se ridică un grup de mături calcaroase care prezintă numeroase fenomene carstice. Peșterile cele mai importante de aici nu sînt mai adînci de 70—80 metri, deci fiind relativ ușor accesibile. Aceste grote au servit de adăpost unor colectivități umane în epoca comunei primitive, fapt atestat de inventarul arheologic descoperit în interiorul lor.

Măgura Băiței, altă înălțime din această zonă, ascunde de asemenea câteva peșteri. Acestea sînt cunoscute sub numele de *Șura* și sînt în număr de trei. Cea mai interesantă este *Șura de Sus*, cu încintătoare stalagmite și stalactite, cascade de apă etc.

Mai departe, trecînd prin localitățile *Ormindea*, *Vălișoara*, șoseaua urcă spre *Luncoiu de Jos*, comună învecinată cu *parcul de vînătoare « Valea Lungă »* avînd o suprafață de 1.000 ha (cerb carpatin, cerb lopătar, căprioare etc.).

Orașul *Brad*, situat la 37 kilometri de Deva, se află pe malul Crișului Alb, la confluența cu riul Luncoiul. Centru muncitoresc, Bradul este și una din cele mai importante localități din « bazinul aurului » al Apusenilor. Noile construcții i-au schimbat înfățișarea de altă dată. Printre obiectivele importante de interes turistic se înscrie și *Muzeul aurului* ce adăpostește numeroase exponate, ilustrînd trecutul străvechii îndeletniciri de aurar — intens practică în partea locului încă de daci — precum și o serie de elemente de interes geologic și mineralogic. Aici poate fi văzut aur în stare naturală (pepite), cu forme prezentînd ciudate asemănări cu unele obiecte. Exponatele din muzeu provin atît din minele noastre ca și din alte țări.

Deva — Călan (21 km)

De la Simeria, către Petroșani (D.N. 66), trecînd prin *Batiz*, veche așezare în care a funcționat, în secolul trecut, un atelier de porțelanuri fine, călătorul ajunge la *Călan*, oraș muncitoresc, centru al industriei siderurgice. Așezarea datează încă din vremea stăpînirii romane. Astăzi, aici s-au construit numeroase clădiri formînd « orașul nou », care se întinde pînă în preajma *Uzinelor metalurgice « Victoria »*, ale căror jerbe de flăcări creează, noaptea, un spectacol ce reține atenția vizitatorilor. În apropiere, pe malul stîng al Streiului, turiștii au prilejul să viziteze *Băile Călan*. Situate la o altitudine de peste 200 de metri, aceste băi au un climat relativ constant, temperatura apei fiind de 27—29°C. Cunoscute încă de pe vremea romanilor, izvoarele de aici au în conținutul lor săruri de calciu, sodiu, magneziu, fiind utilizate în tratamentul reumatismului, anemiilor și al unor afecțiuni ale pielii. Printre altele, aici poate fi văzut un *bazin* săpat în stîncă, ce datează de peste 19 secole. El a fost construit de romani și este folosit și în prezent.

Alte trasee turistice

De la Deva ca punct de plecare, mai pot fi realizate și alte excursii, unele mai lungi, către obiective turistice a căror importanță justifică efortul unor călătorii de peste 60—80 km. Dintre acestea menționăm cîteva.

I. Grădiștea de Munte : Sarmizegetusa dacică

De la Orăștie spre sud, pe un teritoriu muntos cuprins între cursul de mijloc al Mureșului la nord, valea Luncanilor la vest și Riul Mare la est, se află răspîndite cîteva localități (*Costești, Blidaru, Pietra Roșie-Luncani*), pe locul cărora acum două mii de ani se ridicau cetăți, turnuri de veghe, construcții religioase și civile aparținînd dacilor. La *Grădiștea Muncelului* (57 km de la Deva, 31 km de la Orăștie) descoperirile arheologice făcute atestă că aici s-a aflat centrul politic, militar și religios al dacilor, reședința regilor daci — Sarmizegetusa. Cetatea de la Grădiștea Muncelului avea aspectul unei incinte de apărare de forma unui patralater, avînd o suprafață de cca. 3 ha.

La vreo sută de metri est de cetate se găsesc rămășițele a patru construcții cu caracter religios dintre care menționăm: *sanctuarul mare rotund* de forma unui cerc cu diametrul de 30 m împrejmuit cu blocuri de piatră la exterior, iar în interior avînd un rînd de stîlpi tot de piatră,

în grupuri de câte 6 + 1, ce se repetă de 30 de ori, iar în interiorul acestui cerc altul înconjurat de asemenea de stâlpi și *sanctuarul mic rotund*, cu grupuri de stâlpi de piatră care se succed de asemenea într-o anumită ordine. Gruparea aceasta strictă a stâlpilor, a avut desigur, pe lângă caracterul religios și un înțeles calendaristic.

În același perimetru al dealului Grădiște au mai fost descoperite un grandios *sanctuar cu coloane*, un *turn de pază*, *locuințe civile*, *obiecte de uz casnic* etc., dovedind toate amploarea dezvoltării societății dacice pe aceste meleaguri în sec. I î.e.n. și sec. I e.n. Amintim faptul, nu lipsit de importanță, că aici, pe una din terasele dealului, s-a descoperit un fragment dintr-un obiect de ceramică marcat cu faimoasa inscripție: « *Decebalus per Scorilo* » (*Decebal, fiul lui Scorilo*).

II. Ulpia Traiana

De la Hațeg (42 km de la Deva pe D.N. 66), drumul urmează o veche șosea romană tăiată prin Porțile de Fier ale Transilvaniei, spre Banat. Pe această arteră (D.N. 66 A) se află, la 60 km depărtare de orașul Deva, vechea *capitală a Daciei romane*, *Ulpia Traiana*. Fiind aproape de locul numit *Tapae*, așezarea este ușor accesibilă, aflându-se în vecinătatea șoselei asfaltate. Istoria Ulpiei Traiana începe cam pe la anul 110 al erei noastre, când împăratul Traian a dispus întemeierea coloniei ce a fost denumită ulterior, după numele capitalei lui Decebal, Sarmizegetusa. A fost cea mai importantă localitate din ținut, în timpul stăpînirii romane în Dacia. Așezare întărită, cu ziduri de piatră din blocuri fasonate, ea avea o formă de patruleter și era împrejmuită la exterior cu șanțuri. Aici se aflau câteva clădiri impunătoare : *Palatul Augustalilor* (sediul Colegiului de preoți ai capitalei), *forumul*, de dimensiuni impresionante, care a fost construit în două etape, *amfiteatrul*, realizat din blocuri de piatră cu formă eliptică. Alt punct de interes din vechea cetate romană este *necropola* unde s-au identificat mai multe morminte a căror explorare arheologică a furnizat un material documentar bogat. *Muzeul Sarmizegetusa* din centrul comunei expune astăzi o bună parte a inventarului arheologic găsit în cetate.

III. Munții Apuseni. Muntele Găina

Munții Apuseni, una din cele mai pitorești regiuni ale țării, sînt accesibili de la Deva. Călătoria spre acești falnici și bogați munți este destul de comodă datorită numeroaselor drumuri care urcă pe văile rîurilor și pîraielor pînă la cele mai îndepărtate sate și cătune. Apusenii

oferă turistului elemente unice de pitoresc și frumusețe, atrăgând nu numai prin ineditul peisajului, ci și prin elementele de ordin etnografic — folcloric pe care le conservă. Pornind de la Brad (37 km de la Deva) spre izvoarele Crișului Alb, călătorul străbate sate în care se întilnesc multe case de lemn, construite într-un stil specific, sate cu o veche tradiție în ce privește prelucrarea lemnului și mineritul. De numele multora din ele (*Mesteacăn, Tebea, Baia de Criș* etc.) se leagă evenimente istorice de mare importanță pentru istoria Transilvaniei și în special de răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan. Un obiectiv turistic foarte prețuit este *Muntele Găina*, un platou înalt de cca. 1500 m făcând parte din Munții Bihorului, locul unei tradiționale petreceri cimpenești anuale, care se bucură de interesul a numeroși vizitatori. Această sărbătoare populară are loc în luna iulie și poartă numele de « *tîrgul de fete* ». Faimoasa manifestare folclorică trebuie văzută în toată amploarea sa, începînd cu noaptea premergătoare primei zile cînd versanții muntelui sînt transformați într-un feeric joc de lumini datorită focurilor aprinse de cei ce vin să ia parte la tradiționalul eveniment. În zilele « tîrgului » aici au loc numeroase manifestări culturale care etalează comorile de neprețuit ale folclorului din această parte a țării.

Desigur, împrejurimile Devei oferă mult mai multe și mai variate trasee turistice decît ne-am propus să semnalăm în această lucrare. Nu trebuie să uităm relieful variat al regiunii care încadrează un peisaj divers și atrăgător, trecutul bogat în evenimente și semnificații ilustrat de urmele lui materiale, păstrate pînă azi, munca oamenilor zilelor noastre, ce făuresc valori autentice care adaugă noi frumuseți la cele create de înaintași pe aceste meleaguri.

CÎTEVA OBIECTIVE TURISTICE ȘI ADRESE UTILE *

- Consiliul popular județean — Str. Dr. Petru Groza 25 (1)
Consiliul municipal — Piața Unirii 1 (2)
Liceul Decebal — Str. Dr. Petru Groza 16
Liceul Pedagogic — Str. Gh. Barițiu 2
Societatea de științe medicale din R. S. România, filiala Deva — Str. 23 August 58
Societatea de științe matematice fizice — Str. Gh. Barițiu 2
Societatea de științe naturale și geografice, filiala Deva — Str. Petru Groza 16
Societatea de științe istorice și filologice, filiala Deva — Str. Dr. Petru Groza 16
Consiliul județean pentru educație fizică și sport — Piața Unirii 11
Asociația generală a vinătorilor și pescarilor sportivi, filiala Deva — Str. Dr. Petru Groza 6
Teatrul și cinematograful Arta — Str. Dr. Petru Groza 17 (6)
Cinematograful Patria — Cartierul 23 August — bloc B (20)
Cinematograful Grădină de vară — Str. Avram Iancu 10 (21)
Biblioteca centrală — Piața Unirii 11 (5)
Casa regională a creației populare — Str. Gh. Barițiu 2
Casa pionierilor — Str. M. Eminescu 9
Muzeul Magna Curia — Str. Dr. Petru Groza 29 (4)
Statuia lui Decebal — în parcul orașului (23)
Statuia Dr. Petru Groza — Piața Unirii (24)
Ruinele cetății Deva — pe dealul cetății (3)
Turnul bisericii ortodoxe din cimitirul orașului — Str. Călugăreni 21
Biserica și mănăstirea franciscanilor — Str. Progresului 12
Parcul orașului — la poalele «Dealului cetății»
Parcul cetății Deva — monument istoric și monument al naturii
Stadionul sportiv — la poalele «Dealului cetății» (22)
Hotel Dacia — Piața Unirii 3 (7)
Hotel Bulevard — B-dul dr. Petru Groza 10 (8)
Restaurantul «Transilvania» — Str. Victoriei 3 (9)
Restaurantul «Mureșul» — Piața Unirii 8 (10)
Restaurantul «Perla Cetății» — pe terasa «Dealului cetății» (11)
«Crama Dacilor» — Str. Lenin 10 (12)

* Numerele din paranteză corespund cifrelor de pe harta orașului.

Bufetul « Tic — Tac » — Cartierul 23 August, bloc 5
Cofetăria Carpați — Piața Unirii 1
Cofetăria Dacia — Cartierul 23 August, bloc B
Magazin « Alimentara » — Cartierul 23 August — Bloc B (cu autoservire)
Magazin « Alimentara » — Str. Dr. Petru Groza 11
Florărie — Cartierul 23 August, Bloc A
Magazin cu materiale sportive și pentru excursii — Piața Unirii 9
Magazin cu articole pentru vânătoare și pescuit — Str. Lenin 3
Librăria Al. Sahia — Str. Dr. Petru Groza 12
Librăria Gh. Lazăr — Cartierul 23 August Bloc 5
Gara C.F.R. — Str. Lenin (19)
Biroul de voiaj C.F.R. — Str. Lenin 2 (13)
Agenția Tarom — Str. Dr. Petru Groza 3 (15)
Autogara — Str. Hora 2 (18)
Agenția O.N.T. — Piața Unirii 1 (14)
Stație de taxiuri — Piața Unirii
Spitalul unificat de adulți și Policlinica — Str. 23. August 58
Farmacia nr. 1 — serviciu permanent — Str. Dr. Petru Groza 8
Farmacia nr. 8 — Str. Lenin 1
Banca Națională, filiala Deva — Str. Dr. Petru Groza 10 (17)
Agenție C.E.C. — Str. Dr. Petru Groza 12 (16)
Poșta, Telegraf, Telefon — Str. Lenin 2 (13)

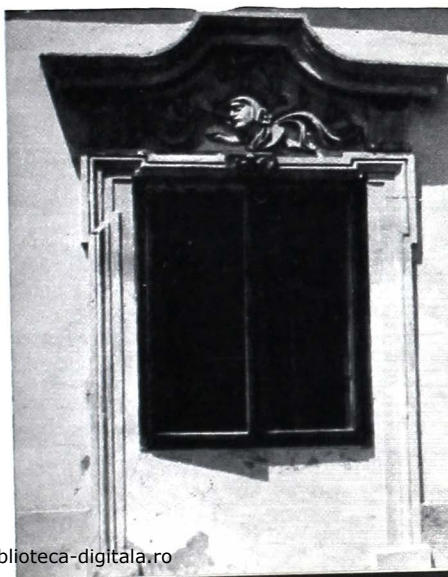
Biserica evanghelică

Vedere generală a oraşului

Balcon și fereastră de la clădira
Muzeului județean

Magna Curia, azi Muzeul județean

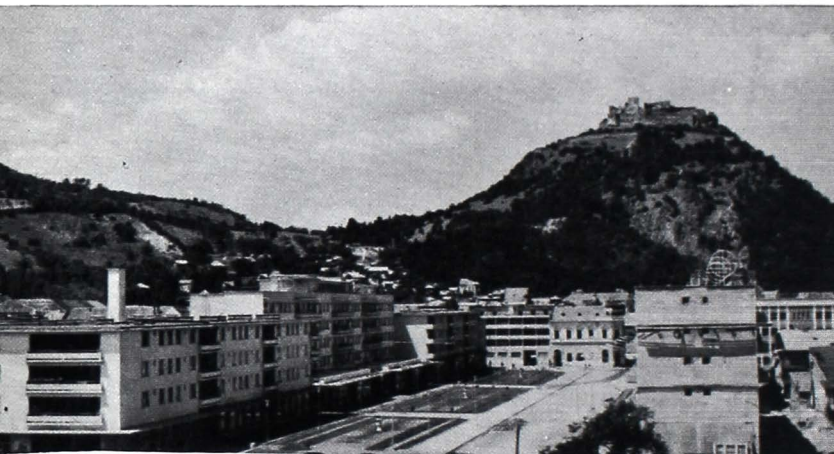

Clădirea Consiliului popular județean

Ruinele cetății Deva

Aspect din centrul orașului

**Institutul de proiectări
pentru arhitectură și
sistematizare**

Statuia dr. Petru Groza

Cabana și bufetul de la Complexul turistic Ulpia Traiana.

Simeria clădirea Stațiunii experimentale a Institutului de cercetări forestiere din parcul dendrologic

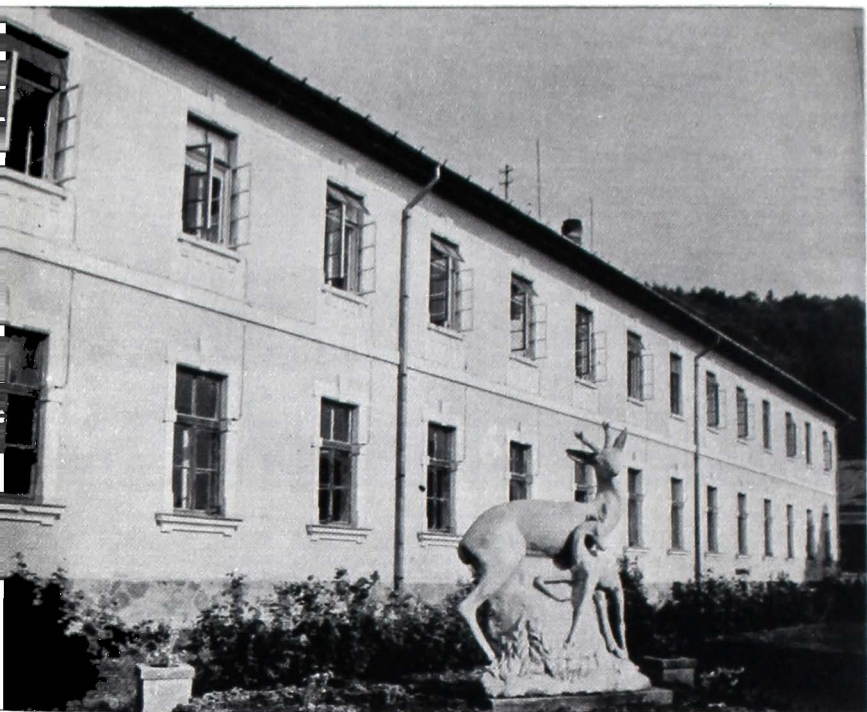

Vedere din noul cartier Gojdu

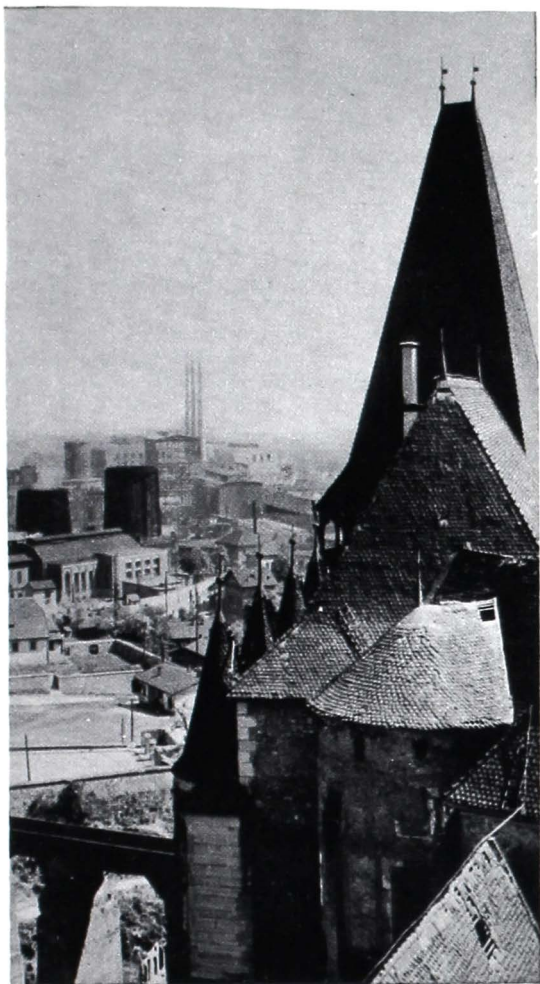

Cabana Costești

Sanatoriul din Geoagiu

Castelul de la Hunedoara

Hunedoara — cetatea oțelului

Restaurantul Corvinul din Hunedoara

Vedere din Brad

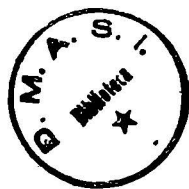

Vedere din Teliuc

<https://biblioteca-digitala.ro>

Vedere din Călan

București 1971
Coli tipar 1,125 + 0,5 planșe foto

Întrepr. Polig. „Arta Grafică”
București
Calea Șerban Vodă Nr. 133
Comanda 1585

În colecția

„Mic îndreptar
turistic“

Au apărut:

București
Craiova
Sibiu
Valea Prahovei
Brașov
Cluj
Iași
Lacu Roșu

Bacău
Timișoara
Galați
Ploiești
Brăila
Sovata
Alba Iulia
Sighișoara
Vatra Dornei
Tîrgoviște
Oradea
Arad
Tîrgu Mureș
Borsec

Băile Herculane
Litoralul românesc
Mediaș
Tușnad
Sinaia
Curtea de Argeș
Slatina
Cimpulung
Blaj
Tîrgu Jiu
Suceava
Turnu Severin
Sîngeorz-Băi
Valea Prahovei